

DELO JE *LUKSUS*

MLADI O IZKUŠNJAH BREZPOSELNOSTI

Jana Rapuš Pavel

PEDAGOŠKA FAKULTETA V LJUBLJANI

Delo je luksus

Mladi o izkušnjah brezposelnosti

Jana Rapuš Pavel

Ljubljana, december 2005

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

331.56-053.6

RAPUŠ-Pavel, Jana
Delo je luksus : mladi o izkušnjah brezposelnosti / Jana Rapuš
Pavel. - Ljubljana : Pedagoška fakulteta, 2005

ISBN 86-7735-089-6

223239680

Jana Rapuš Pavel
Delo je luksus
Mladi o izkušnjah brezposelnosti

Ljubljana, december 2005

Recenzenta: dr. Bojan Regvar, prof. dr. Vesna Švab
Lektorica: Tinka Bregar

Izdajatelj: Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani
Za izdajatelja: prof.dr. Cveta Razdevšek Pučko, dekanja
Za založniško komisijo: dr. Janez Krek, doc.

Oblikovanje naslovnice: Alja Knez
Oblikovanje in prelom: Tomograf Novo mesto
Tisk: Tiskarstvo Opara, Novo mesto
Naklada: 200 izvodov

Pripravo in izdajo knjige je finančno podprla Mestna občina Ljubljana

© 2005 avtorica

Po zakonu o davku na dodano vrednost (Uradni list RS št. 89/98, 7.točka, 25.člen) sodi knjiga med proizvode, za katere se plačuje 8% davek od prometa proizvodov.

Kazalo

Predgovor	9
Teoretični uvod	11
Opuščanje koncepta polne zaposlenosti in značilnosti zaposlovanja mladih	12
Brezposelnost mladih v Sloveniji in drugih evropskih državah	13
Modeli države blaginje in prehodi mladih v zaposlitev	16
Pomen notranje motivacije in eksperimentiranja z delovnimi izkušnjami	19
Usmerjanje v poklicno kariero	20
Prizadevanja za zgodnjo ekonomsko neodvisnost	21
Statusna praznina in podzaposlenost	21
Prehodi mladih v zaposlitev in aktivna politika zaposlovanja v Sloveniji	22
Individualni in sistemski dejavniki tveganja socialne izključenosti	24
Področja in učinki ukrepov za zmanjševanje brezposelnosti mladih v nekaterih evropskih državah	27
Nekateri vidiki marginalizacije in socialne izključenosti v izsledkih raziskav	29
Brezposelnost mladih in zdravje	35
Brezposelnost mladih na območju Ljubljane v mednarodni primerjavi evropskih držav	37
Problem in cilji raziskave	38
Metode dela	39
Opis uresničene vzorca	39
Opis spremenljivk	42
Spremenljivke delovne v-/izključenosti	44
Ekonomska v-/izključenost	46
Podpore bližnjih	47
Javne podpore	49
Zdravje	49
Rezultati	51
Značilnosti vstopanja in izstopanja na trg dela	52
Trenutni položaj na trgu dela	54
Vzorci zaposlitvene zgodovine	58
Družinska ozadja	61
Sodelovanje v programih APZ	64
Sociodemografski dejavniki in značilnosti socialne v-/izključenosti	64
Kaj povedo mladi o izkušnjah z brezposelnostjo	81
Metoda dela in ugotovitve	82

O družinskih ozadjih	84
Mlajši osipniki	85
Mlajši šolski uspešniki	88
Starejši osipniki	92
Starejši šolski uspešniki	96
Zaključki in priporočila	101
Zaključki kvantitativnega dela (poštno anketiranje)	102
Zaključki kvalitativnega dela (fokusne skupine)	104
Priporočila za načrtovanje integracijskih politik prehoda mladih v sfero dela	106
Pregled literature	109
Stvarno in imensko kazalo	114
Povzetek	121
Abstract	123

»Z delom je pa tko, da je dones to za nas mlade že kar luksus, ker moreš met res srečo, pa predvsem veze, da kej dobiš. Ja sej dobiš za mal dnarja kej. Ko si enkrat izpadu iz sistema, je vse skupaj še dost težje. Pol si druga klasa, te sam nekam porivajo, da bi kar nekaj delal oz. da bi oni s tem upravičili svoje delo. Jaz bi pa rad delal kaj takega, da se bom tud dobr mel, pa da bi si tud konc koncev, če že delam, lahko kdaj pa kdaj kaj prvošču, tud kašen luksus za svojo dušo.«(Komentar anketiranca, 25 let, 2003)

Predgovor

Mladi se danes zavedajo, da je boj za delovna mesta vse bolj krut in neizprosen. V izjavah pogosto sporočajo, da naj bo delo človeku v veselje in zadovoljstvo, z njim naj bi koristil sebi in drugim, človeku naj omogoči solidno eksistenco, kjer izpostavijo možnost, da si ustvarijo družino, zaživijo avtonomno življenje, neodvisno od staršev ipd. Sodobni družbeni sistem kot temeljne vrednote poudarja delo, kapital. Nekateri avtorji menijo, da se sodobni posameznik oddaljuje od sfere dela in se usmerja v vrednote, ki celo nasprotujejo družbenim, k hedonizmu in nedeloholizmu. Ugotavlja se, da je delo kot vrednota v strukturah bolj razvitih držav tudi sistemsko vzdrževana, medtem ko je iz vrednostnih sistemov posameznikov razvidno, da zapušča osrednje mesto. Rezultati naše študije med drugim pokažejo, da nekateri mladi poleg tega, da v delu vidijo eksistenčno nujo, na zelo pomembno mesto postavljajo uživanje in doživljanje zadovoljstva ob delu. Mladi delo še vedno postavljajo med prioritete vrednote v svojem življenju, zanje predstavlja pomemben del lastne identitete.

Knjiga prikaže soočanje mladih z nezavidljivim položajem pri umeščanju v svet dela. Ob spremembah, ki jih prinaša odrasčanje, so se hkrati znašli v vrtincu tranzicijskih družbenih sprememb. Tranzicijski viri pri prehodu v zaposlitev so povezani z individualnimi dejavniki, socialnim in ekonomskim ozadjem, odvisni so od lokalnega in nacionalnega konteksta posameznika. Povezani so z izobraževalnimi dosežki, podporami v družini, možnostmi in omejitvami v procesu izobraževanja, s spolno, socialno, etnično pripadnostjo. Nekateri mladi lahko posedujejo več virov za uspešen prehod v zaposlitev, pa v konkretnih situacijah naletijo na ovire, ki jih ne zmorejo preseči; drugi lahko posedujejo manj in omejene vire v okolju, a so uspešnejši z osebnimi strategijami in z njimi presežejo druge primanjkljaje.

Položaj brezposelnosti mlade postavlja v položaj finančne ranljivosti, še posebej, če nimajo podpor s strani bližnjih ali javnih podpor in pomoči države. Politične razprave v Evropski skupnosti se nagibajo v smer, da bi bilo potrebno krčiti finančne podpore mladim in namesto socialnega »welfare« modela vzpostavljati t.i »workfare« model oz. blaginjo, ki izhaja iz dela. Mnogi v tej razpravi pa se prav tako strinjajo, da ukinjanje finančnih pomoči mladim pomeni ukinjanje njihovih državljanskih pravic.

V pričujoči knjigi predstavljam ugotovitve raziskovalne naloge »Socialna vključenost in psihosocialno zdravje mladih na območju Ljubljane« in nekatere rezultate te raziskave, ki so bili kasneje podrobneje obdelani v mojem doktorskem delu z naslovom »Socialna vključenost mladih z izkušnjami brezposelnosti«¹. Metodološki vir raziskovanju so predstavljale ugotovitve evropskega mednarodnega raziskovalnega projekta YUSE² – Youth unemployment and social exclusion. Namen je bil ugotavljati značilnosti socialne in ekonomske marginalizacije ter vpliva brezposelnosti na psihosocialno zdravje mladih na območju Ljubljane. Tovrstna empirična študija je v Sloveniji in Ljubljani novost v celostnem pristopu preučevanja značilnosti in pro-

¹ Knjiga temelji na dveh virih podatkov: (1) Raziskava »Socialna vključenost in psihosocialno zdravje mladih na območju Ljubljane«, izvedena v letu 2003 – 2004. Nosilec raziskave je bil dr. Bojan Dekleva, sodelavka pa sem bila avtorica tega dela. Institucionalni nosilec raziskave je bila Pedagoška fakulteta v Ljubljani, finančno pa je raziskavo z enoletnim financiranjem podprla Mestna občina Ljubljana. (2) Rapuš Pavel, J. (2005). Socialna vključenost mladih z izkušnjami brezposelnosti. Ljubljana: Pedagoška fakulteta v Ljubljani.

² YUSE – Youth unemployment and social exclusion – projekt, podprt s strani TSER in programa Youth Research pri Evropski komisiji. Med letoma 1997 in 2002 je v 10-tih evropskih državah zajel 17.000 mladih z izkušnjami brezposelnosti (Hammer, 2003).

blematike brezposelnih mladih. Posredne in nekatere delne ugotovitve v povezavi s tematiko predhodno že zasledimo v študijah mladine. Tako npr. že raziskava dijaške mladine iz leta 1993 pokaže, da je strah pred brezposelnostjo največji problem mladih, ki je izpodrinil klasične mladostniške probleme (Ule, 2000). V raziskavi, v kateri sem sodelovala smo primerjali različne podskupine mladih brezposelnih; tiste, ki so v opazovanem obdobju našli zaposlitev, tiste, ki so bili vključeni v proces usposabljanja ter tiste, ki so izključeni iz trga dela in niso vključeni v usposabljanje ali izobraževanje. Podskupine mladih smo primerjali glede na njihove spolne, socialne in izobrazbene značilnosti. Rezultati kvantitativnega so bili poglobljeni tudi z rezultati kvalitativnega raziskovanja. V pričujočem delu prikazujem ugotovitve povezanosti nekaterih sociodemografskih dejavnikov ter statusa ne/zaposlenosti z dejavniki in procesi marginalizacije in socialne v-/izključenosti. Izpostavljam značilne ranljive skupine med mladimi, ki si prizadevajo za prehod v sfero dela. Kvantitativne rezultate dopolnjujem z sporočili mladih o izkušnjah zaposlovanja in brezposelnosti, neugodnih selekcijskih pogojih ob vstopu na trg dela, ki jih pogosto silijo, da svojo delovno kariero pričenjajo na črnem trgu dela, kjer se srečujejo s problemi, povezanimi z nizkim plačilom, izgubo podpore in zdravstvenega zavarovanja, izpostavljeni so nevarnim in neugodnim delovnim okoliščinam idr. Visoka stopnja fluktuacije mladih na trgu dela pa je po drugi strani lahko tudi izraz prostovoljne izbire mladih, saj si s tem širijo možnosti zaposlovanja, kar odraža sodobne fenomene mladih ob prehodu v odraslost. Izsledki navajajo, da je pomembno, da mladi na različnih področjih (izobraževanja, usposabljanja in zaposlovanja) postanejo subjekti lastnih učnih in kariernih biografij. Tako se izzivi in problemi tranzicijskih politik in raziskovanja v prihodnje kažejo v tem, kako razumeti in vplivati na prehode mladih na trg dela, ki bi znali smiselno upoštevati socialni kontekst mladih »tu in zdaj«.

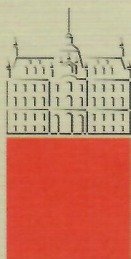
K zasnovi in nastajanju te knjige ste prispevali mnogi.

Posebno zahvalo ob tej priložnosti izrekam red.prof.dr. Bojanu Deklevi za strokovno vodenje v procesu raziskovanja in prijateljsko oporo, izr.prof.dr. Alenki Kobolt za njene usmeritve in spodbude.

Strokovnim delavcem zavoda za zaposlovanje – OE Ljubljana se zahvaljujem za organizacijsko pomoč pri zbiranju podatkov, izvedbi anketiranja in fokusnih skupin.

Hvala vsem mladim, ki ste v raziskavi posredovali svoje poglede in izkušnje.

Mestni občini Ljubljana se zahvaljujem za finančno podporo pri izdaji knjige.

S stališča varovanja duševnega zdravja mladih je eden najpomembnejših rezultatov vpliv gmotne prikrajšanosti na zdravje mladih. Dve tretjini vprašanih se zaradi finančne stiske odreka osnovnim življenjskim in socialnim dobrinam. Mlade pred gmotno prikrajšanostjo zavaruje velikokrat le podpora primarne družine, ki je odvisna predvsem od njenega socialnega ter ekonomskega položaja. Rezultati kažejo, da gmotna prikrajšanost mlade vodi v slabše telesno in duševno zdravje, zaradi česar so pogosteje prizadeti prav mlajši, manj izobraženi in ženske z otroki.

Dr. Vesna Švab

V Sloveniji je ustvarjen velik sistem zaposlovanja z začasno državno finančno podporo, zato bi nova paradigma z uspešnim zaposlovanjem mladih prinesla novo prakso in drugačen način razmišljanja tudi v Sloveniji. Predlogi v zaključku knjige so zato več kot dobrodošli. Izsledki kvalitativne raziskave izpostavljajo osebna poznanstva kot najpomembnejši dejavnik uspešnosti zaposlovanja mladih. Za dvig gospodarske in socialne uspešnosti to pomeni oviro in kaže na način zaposlovanja mladih, ki je simptomatičen za države brez znanja o kadrovske funkciji, ki jo je znanost že davno postavila na svoje mesto.«

Dr. Bojan Regvar

